

Spår av Björn

– Nio texter om Björn
Brorström och hans
forskargärning

Redaktör: Viveka Nilsson

Spår av Björn

– Nio texter om Björn Brorström
och hans forskargärning

Redaktör: Viveka Nilsson

ISBN 978-91-87454-14-1
© KFi tillsammans med författarna 2013
KFi – Kommunforskning i Västsverige
Viktoriagatan 13
411 25 Göteborg
Tel 031-786 59 00
E-post kfi@kfi.se
www.kfi.se

Innehåll

Inledning	5
Institutioner och individer	7
<i>Leif Anjou</i>	
Forskare – med energi och entusiasm	9
<i>Johan Berlin</i>	
I sjölagens anda	11
<i>Eric Carlström</i>	
En hållbar balansakt över tiden	15
<i>Nomie Eriksson</i>	
Steget mellan lokalkändis och världskändis är litet: institutioner har betydelse!	17
<i>Tobias Johansson</i>	
Relevans återvunnen	19
<i>Gustaf Kastberg</i>	
Två Björn-minnen	21
<i>Stellan Malmer</i>	
Forskning som ett pussel	23
<i>Viveka Nilsson</i>	
Politiken nästa? Att dra lärdomar av egen forskning	25
<i>Sven Siverbo</i>	

Inledning

Med anledning av Björn Brorströms 60-årsdag bjöds alla hans gamla doktorander från Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet in att skriva var sin text till denna festskrift. Björn var verksam som professor och senare även prefekt vid Förvaltningshögskolan mellan åren 1996 och 2006. Under denna tidsperiod handledde han tio doktorander mot sin examen. Sedan 2006 är Björn verksam vid högskolan i Borås, först som prorektor och nu som rektor. Detta har inte fått honom att släppa taget om forskningen då han fortfarande har uppdrag vid det forskningsinstitut han en gång grundade; Kommunforskning i Västsverige (KFi).

Vi gamla doktorander har känt Björn olika länge och arbetat tillsammans med honom i olika utsträckning, men vi har en sak gemensamt och det är att Björn lämnat avtryck hos oss och i vår forskning. Dessa avtryck finns samlade i föreliggande skrift som innehåller nio texter som på olika sätt beskriver Björn och hans forskargärning. Några av texterna fokuserar på Björns avtryck i ett större sammanhang och därmed hans bidrag till forskarsamhället i stort. Andra texter fokuserar mer på Björns avtryck i det lilla hos den enskilde författaren. Texterna bjuder därmed på både personliga minnen från handledarmöten, seminarier och annat, men också på beskrivningar av spår som Björn lämnat i mer vetenskapliga sammanhang. Eller som man inom akademien brukar uttrycka det; hans bidrag till det vetenskapliga samtalet. Någon särskild gruppering har inte gjorts av texterna utan de presenteras i bokstavsordning utifrån författarnamn.

Björn, med denna skrift framför dina gamla doktorander sina varmaste gratulationer på födelsedagen och önskar dig lycka till framöver! Trevlig läsning!

Viveka Nilsson (Björns första doktorand)

Institutioner och individer

Leif Anjou

Ett av Björns forskningsområden har gällt institutioners betydelse och institutionell förändring samt vad som förklarar institutionella förändringar. Den forskningstradition han vägledde oss doktorander in i och igenom var också präglad av den neoinstitutionella teorin med dess betoning på samverkan mellan institutioner och individer samt organisationers förmåga att förändras.

I efterhand har jag förstått att den forskningsmiljö som jag blev en del av när jag påbörjade mina doktorandstudier var ett gott exempel på det institutionella arrangemangets betydelse för organisationers framgång. Bärande värderingar var engagemang för både eget och andras projekt, öppna och kritiskt konstruktiva men prestigelösa diskussioner med rätt att få ha fel samt höga gemensamma ambitioner. Samarbetet var informellt men strukturerat och därmed flexibelt och effektivt.

Detta institutionella arrangemang satt i väggarna för att låna en av Björns bilder. Det var etablerat när jag kom in i gruppen och förändrades troligen efterhand i den takt vi doktorander utvecklades och skaran förändrades genom att någon kom till eller föll ifrån. Institutionerna var inte formulerade eller explicit utsagda, däremot präglade.

Det är min fasta övertygelse att vi alla hade en både personlig och vetenskapligt berikande gemenskap i det ständigt pågående seminariet samtidigt som vi hade genuint roligt. Vi hade höga ambitioner och vi uppnådde våra mål. Organisationen – seminariet och doktorandgruppen – var framgångsrik.

Björn själv och hans sätt att leda oss doktorander och seminariet är naturligtvis huvudförklaringen till det framgångsrika institutionella arrangemanget och belägger alltså hans grunduppfattning och hans forskningsresultat om samverkan mellan individ och institutioner. Individer har betydelse. Björns ledarskap satt i väggarna och han gav oss möjligheter att utveckla våra idéer och projekt, samtidigt som han vägledde oss och pekade på förtjänster och brister.

(Rubriken är lånad från en av Björns böcker, liksom flera av dem med Sven Siverbo som medförfattare).

Forskare – med energi och entusiasm

Johan Berlin

Björn och jag träffades för första gången i mitten på 1990-talet. Jag hade precis börjat på grundutbildningen och Björn hade precis fått en professur. Björn kom till oss studenter för att berätta om institutionens forskning. Jag och många i min årskurs tyckte det var spännande. Björn berättade målande och med stor entusiasm. Han var också en av dem som tog initiativ till den ”Vetenskapliga slingan” som var ett mycket uppskattat inslag. En egenskap hos Björn är att han är en mästare på att lägga namn på minnet. Att han mindes även mitt imponerade tidigt.

Under årens lopp har jag haft möjligheten att lära känna Björn i flera olika roller. Mest påtagligt blev det under forskarutbildningen då jag träffade Björn så gott som dagligen i egenskap av huvudhandledare. Det finns några saker som är utmärkande för Björn som jag tagit med mig och tagit intryck av.

En viktig sak är att han väljer att se ljusglimtar och är en glädjespridare. I de akademiska korridorerna hörs hans röst på långt håll. Han ser ofta möjligheter och har ofta nya idéer och initiativ på gång. En sådan person är ett önskvärt och uppiggande inslag i vilken akademisk miljö som helst. Björn är en naturlig ledare, en person som folk vänder sig till, blir engagerade av och vill engagera på olika sätt.

Björn har alltid betonat betydelsen av kontakter med det omgivande samhället. För Björn är det en naturlig del i det akademiska livet, att åka ut och berätta om sin forskning, men också att ta reda på och utveckla saker tillsammans med yrkesverksamma. Ringer ekonomichefen från Helsingborgs stad och vill ha en föreläsning så kommer Björn, bara han har möjlighet. Det gör att många i kommunsverige vet vem Björn är. Att vara fältnära har också visat sig vara ett bra sätt att få access till miljöer som forskare annars inte har tillgång till.

På fältet är Björns devis att man ska ställa frågor på ett sådant sätt att man alltid är välkommen tillbaka. Som nybliven doktorand engagerade Björn mig i en studie av kommuner i ekonomisk kris. Björn lät mig och en kollega åka till Bjurholms och Jokkmokks kommuner för datainsamling. Det blev två resor med många intryck. Det handlade om ekonomisk kris och dess effekter på människor och samhälle. Men också om norrländska institutioner, hotellnycklarna i ett kuvert tejpat på ytterdörren och en stark tilltro till staten som ständigt räddare. Även om dessa kommuner ligger mer än hundra mil bort känns det skönt att veta att vi alltid är välkomna tillbaka. Tio år har gått, kanske är det dags för en uppföljningsstudie?

Björn har även delat med sig av sitt intresse för styrning av hälso- och sjukvård. I samband med avhandlingsarbetet fick han mig intresserad av hälso- och sjukvårdens beställarstyrning. Många av chefstjänstemännen på beställarsidan, som skulle observeras och intervjuas, hade sitt ursprung från gamla Bohuslandstinget. De visste vem Björn var, han var välkommen tillbaka. Som Björns doktorand välkomnade cheferna mig att göra en studie med tämligen närgångna observationer av beställartjänstemännens förhandlingar med regionens trilskande sjukhus. Det resulterade i en studie med många intressanta inblickar i en annars sluten värld.

När forskningsfrågor formuleras brukar Björn betona betydelsen av att forskaren bör ställa varför-frågor. Genom att söka svaret på varför-frågan är det möjligt att överraska, vara rakt på sak och bidra till teoretisk utveckling. Att ge sig i kast med varför-frågan ställer krav på forskaren. Enligt Björn är det först då det börjar bli ”lite nivå” på det hela. När Björn ska förklara betydelsen av detta skiner han alltid upp och passar samtidigt på att beskriva betydelsen av god samhällsvetenskaplig forskning.

När texterna ska skrivas har Björn en intressant egenskap. Han saknar ställtid. Han kan utan problem sätta sig och skriva en forskningstext när han får en kvart över. När man knackar på Björns dörr sitter han oftast och skriver på någon överbliven kvart. Det gör att Björn alltid har någon vetenskaplig text (med början, mitt och slut) på gång.

Att se ljusglimtar, forska tillsammans med praktiker, ställa varför-frågor, ta vara på tiden och sträva efter att alltid vara välkommen tillbaka är några av de goda egenskaper som jag tagit intryck av från Björn.

Jag hoppas att Björn, med sin energi och entusiasm, är kvar och förgyller det akademiska livet i många år till.

I sjölagens anda

Eric Carlström

En av mina favoritböcker är Albert Vikstens ”Skepparen, Styrman och Tungmatrosen” som skildrar en segling mellan Böda på Norra Öland till Oxelösund hösten 1937. Seglingen är relativt kort men framställs i boken som om den vore en världsomsegling. Förutom Albert Viksten finns Ragnar Holmström, Wilhelm Moberg och stundvis Eyvind Johnson med i skildringen, alla med begränsade kunskaper i navigation.

I boken fastslås någon sorts vetenskapsfilosofisk djuphet. Ombord på *Carmen* gällde strikta hierarkier mellan befäl och matrosor. Wilhelm Moberg fick bli matros, resten betraktade sig som sjöofficerare. Dessutom rådde en stark reglering i ”sjölagens anda”. Det pågick också en ständig kamp i besättningen om man skulle segla efter kartan eller verkligheten. Skepparen Ragnar Holmström hade stora problem att få kartan att överensstämma med verkligheten. När kartan visade att fyra ballongprickar skulle bilda en rät linje mot land fanns där bara tre, och när en slätprick skulle markera grund saknades den. Påföljden blev ganska många grundstötningar och en alltmer läckande skuta. Matrosen (Wilhelm Moberg), som skötte pumpen, hade fräckheten att förorda att verkligheten skulle betraktas som överordnad kartan. Efter ett antal grundkänningar höll styrmannen (Albert Viksten) med, medan skepparen (Ragnar Holmström) med en dæres envishet fortsatt trodde på kartan. På något sätt associerade jag till en del av diskussionerna som fördes i boken när jag som doktorand trampade in i akademins värld år 2001. Jag tänker framför allt på det där med karta och verklighet. Med en bakgrund som praktiker blev det en omtumlande och spännande resa, lyckligtvis utan alltför många grundkänningar. Diskussionerna mellan sjöofficerarna, det vill säga de sedan länge etablerade forskarna på Förvaltningshögskolan, liknade faktiskt ganska mycket de som fördes på *Carmen* (se Viksten 1937, sidan 49 samt sidorna 65–67).

Jag fick lära mig att det fanns rätt många kartor och att de hade sina olika förespråkare samt att när man väl bestämt sig så vek man sällan från den karta man trodde mest på. Lojaliteten var i många fall rörande och försvarstalen, de goda argumenten för den ena eller andra kartan, var ytterst övertygande. Jag liksom alla andra doktorander hamnade i ambivalens och försökte kombinera allt det som lät tilltalande och rimligt, vilket sällan fungerade någon längre tid. Miljön avkrävde ett ställningstagande, något som jag haft glädje av alltsedan dess. I eftertankens kranka blekhet lärde jag också känna att verkligheten sällan stämde överens med någon av kartorna fullt ut, som hade olika bra förmåga att begripliggöra verkligheten. Det saknades således rätt ofta både ballong- och slätprickar i verkligheten, trots att sådana utlovats i kartan.

Jag måste ha kommit in på forskarutbildningen på en höft. Skälet att jag sökte in var att det jag gjorde hade jag gjort ganska länge och jag ville helt enkelt göra något helt annat. Björn ringde mig en onsdag eftermiddag och ställde några korta summariska frågor om varför jag hade sökt och vad jag hade för ambitioner. Jag hörde ett intensivt bläddrande i bakgrunden och förstod att han snabbt försökte få en uppfattning om kvaliteten på min D-uppsats.

Jag blev antagen till min, och framför allt min hustrus, stora förvåning. Det kom en kallelse och jag åkte från Lysekil till Förvaltningshögskolan och satte mig i anvisat rum. Jag kände mig som en grånad och överårig doktorand som alltför sent i livet kommit på att forskarutbildning var något för mig. I rummet satt en om möjligt ännu äldre person. Jag berättade mitt ärende och begrep snart att det inte var en av skolans mest seniora professorer utan en meddoktorand som precis blivit antagen, Leif Anjou. Hans gråvita hår lugnade mig betydligt, jag var uppenbarligen inte äldst. Efter en stund var rummet fullt av blivande doktorander (fem personer), alla med Björn som tilltänkt huvudhandledare.

Det som följde var en av de absolut trevligaste perioderna i mitt studie- och yrkesliv.Handledningen med Björn bestod av korta och ofta informella möten, seminarier med kollegor, större handledningsträffar och kurser. Trots ett makalöst tempo var Björn alltid tillgänglig och saker klarades av snabbt och utan mankemang, vilket passade mig utmärkt. ROS-seminarierna var effektiva lärmaskiner med högt i tak i diskussionerna runt de manus som medarbetarna presenterade. Jag försörjde mig på att köra ambulans de åren och kombinationen doktorand/ambulanssjuksköterska var optimal. En betydligt mer bekymmerslös och gynnsam tillvaro än under alla mina år som chef.

Som chef hade jag varit anhängare av Wilhelm Mobergs idéer om att låta

verkligheten vara överordnad kartan, vilket jag fortfarande kan tycka är sunt. Pragmatiker är absolut att föredra när man skall välja medarbetare. Björn är en sådan pragmatiker som kan byta fot och se saker ur en annan synvinkel när det krävs. I akademiens värld var kartorna samtidigt det som dominerade resonemanget och valet av karta för att förstå en viss verklighet var det som det mesta handlade om. Min handledarkommitté bestod av Björn Brorström, Staffan Johansson och Jan-Inge Lind. Diskussionerna vid handledarmötena handlade om kartval. Björn tyckte att de evolutionära mikroekonomiska teorier som jag valde hade ett förklaringsvärde, medan Staffan tyckte att dessa teorier var aparta och föredrog mer sociologiska institutionella teorier som hade ett starkt fäste i Skandinavien vid den tiden. Jan-Inge kunde se fördelar med båda varianterna och ”köpte” mina första trevande försök att hitta en gyllene medelväg, något som inte fungerade. Efter flera kartbyten och ett aktivt letande efter alternativ kom till slut kartan att ha ett visst förklaringsvärde av verkligheten, men det fattades fortfarande en och annan ballongprick och slätprick. Alla var dock relativt nöjda och avhandlingen släpptes upp till disputation.

Björns hållning som huvudhandledare var den start jag behövde för att ägna mig åt forskning på egen hand. Sedan dess, med ett huvudhandledarskap för fem egna doktorander, varav en har passerat disputation, har de tidiga erfarenheterna från Förvaltningshögskolan format mitt sätt att arbeta. Trots hårt tempo och ett övermått av uppgifter, något som jag själv känner igen mig i, lyckades Björn hålla alla bollar i luften och ha en god och omfattande produktion. Samtidigt rådde ändå en sorts ordning och reda på Förvaltningshögskolan, något som det inte gjorde på Carmen under hennes korta segling. När Carmen skulle lägga ut från Böda på Öland lastades minimalt med förnödenheter. Ett stort antal lådor sprit utgjorde istället båtens huvudsakliga ballast. Författaren anger medicinska behov och den potentiella risken att kompassen skulle läcka som skäl. Orsaken var dock en annan, vilket troligtvis förklarar att båten gick på grund med nästan daglig regelbundenhet.

Av oss fem doktorander som samlades i det där rummet hösten 2001 finns de flesta kvar i akademien eller är på annat sätt knutna till en verksamhet som står i relation med det vi studerade. Vi fick alla en god grund och en bra start som jag vet har varit till stor nytta. För min del arbetar jag vidare i ”sjölagens anda”, något jag ärvt från Björn, och botaniserar bland de alternativa kartor som försöker förklara verkligheten i någon sorts personlig världsomsegling.

Referens: Viksten, A. (1937). *Skepparen, Styrman och Tungmatrosen*. Stockholm: Bonniers.

En hållbar balansakt över tiden

Nomie Eriksson

Bilden av en framgångsrik person tonar fram när man träffar Björn Brorström. Vad var det då som utmärkte hans arbete med oss som var doktorander en gång och gjorde det arbetet så framgångsrikt? Björns arbete kan belysas utifrån olika perspektiv. Här används begrepp och termer som i vid mening handlar om hållbarhet och som var utmärkande för hans sätt att diskutera kring fenomen under olika tidsperioder. Något mer dagsaktuellt begrepp om än något ålderstiget används också. Med denna lilla kavalkad av begrepp diskuteras i det följande arbetet i den doktorandgrupp som Björn var ledare för på Förvaltningshögskolan. Gruppen får här ses som en verksamhet och resonemanget skulle Björn själv kunnat driva.

Björn skulle kunna ha sagt att hållbarhet och framgång gällande doktorandgruppens arbete egentligen handlar om en balans mellan *adaptiv* och *allokativ* effektivitet. Med allokativ effektivitet kunde tänkas att doktorandgruppen använde tillgängliga resurser på ett bra sätt så att arbetet gick framåt. Samtidigt skulle vi avsätta lite av våra resurser för att bereda oss på nödvändiga förändringar. Blev det för stark betoning på allokativ effektivitet försvagades förutsättningarna för anpassning över tiden. Vi skulle bli duktiga på att göra det vi gjorde, men inte kunna ställa om. En för stark betoning på adaptiv effektivitet skulle omvänt innebära att gruppens ordinarie verksamhet sannolikt inte utfördes på ett ändamålsenligt sätt.

Kravet på att hantera de båda *konkurrerande värdena* var otvetydigt viktigt för att arbetet i doktorandgruppen skulle få en gynnsam utveckling. Konsten var bara att vara bra på båda sakerna samtidigt. Om vi inte klarade av detta skulle gruppen förr eller senare drabbas av plötsliga och smärtsamma förändringar. Lärandet skulle utebli och kostnaderna oacceptabelt höga. Inför det hotet borde vi vara eniga om att klara balansakten och förena de motstridiga värdena. Ett rimligt antagande, skulle Björn ha sagt, är att allokativ effektivitet behöver stödjas av hög grad av *kontinuitet*. Adaptiv effektivitet skulle omvänt behöva stödjas av att vi var *förändringsorienterade*.

Det *institutionella arrangemanget* måste därmed samtidigt präglas av stöd för både kontinuitet och förändring. Lite svårt är det att förstå, men det borde inte Björn tycka. Den klassiska dikotomin mellan kontinuitet och förändring hänger således nära samman med de båda effektivitetsbegreppen. Om vi som doktorandgrupp erhöi en gynnsam utveckling präglades den av balans mellan kontinuitet och förändring, det vill säga mellan konkurrerande värden. Så för att Björns doktorandgrupp skulle vara hållbar över tid, ha *resiliens*, behövde det finnas en förmåga att hantera störningar och påfrestningar utan att verksamhetens livskraft försvagades. Kapaciteten i doktorandgruppens verksamhet skulle med detta perspektiv förstås utifrån hur arbetet i gruppen kunde bibehålla sitt grundläggande syfte, oberoende av om det skedde dramatiskt förändrade förutsättningar. Med hållbarhet utifrån det *evolutionära* perspektivet skulle Björn påpekat att dagens situation skapar framtidens begränsningar, men också möjligheter. Centralt blev gruppens förmåga till lärande, utveckling och innovation. Vi skulle som doktorandgrupp konkurrera med andra grupper. Om vi klarade detta berodde det på välviljan att tillföra oss resurser och våra möjligheter att tillgodogöra oss de tillgängliga resurserna.

Vad som skulle hända gruppen var svårförutsägbart. Helt plötsligt kunde det oväntade hända, någon blev klar med sin avhandling och fick sin examen. Arbetet fokuserades då för den personen på annat håll. Det blev *variationer* i systemet. Några av de variationer som uppstod *selektades* för att leva vidare. En del av de selekterade grupperingarna fungerar fortfarande efter lång tid. Andra har ingått i andra konstellationer som också blivit *varaktiga*.

Men Björn och hans arbete då – hur utvecklades det fortsättningsvis? Även om doktorandgruppen idag finns utspridd på många olika håll lever forskningsförmågan och nyfikenheten på det okända vidare hos flertalet av oss. Den som har en sådan tyngd och kompetens i sitt arbete som Björn kan inte annat än att bli ”*Survival of the fittest*”, rektor för högskolan i Borås. Grattis Björn till ditt fina arbete med vår doktorandgrupp som lever vidare om än i andra former, till de 60 åren och mycket lycka till med alla kommande år.

Steget mellan lokalkändis och världskändis är litet: institutioner har betydelse!

Tobias Johansson

Under stora delar av Björns karriär har organisationers utveckling intresserat honom. Intresset kommer från organisationerna själva – många organisationer hävdar att de vill utveckla sig – men också från Björns egen drivkraft att anta nya utmaningar och inte slå sig till ro inom en och samma verksamhet. Forskningsmässigt har det mynnat ut i ett intresse för dialektiken mellan å ena sidan organisationers behov av ordning och reda, stabilitet och god ekonomisk kontroll och å andra sidan kravet på dem att hela tiden förbättra sig. I många fall har det också handlat om kommuner som behöver och vill förändra sig, men som kanske inte riktigt lyckas med det på grund av att det är svårt att förändra de förgivet tagna och etablerade sanningar om organisationen som organisationsmedlemmarna kollektivt bär upp. Teoretiskt har Björn valt att se detta utifrån ett institutionellt perspektiv och han var tidigt framme med studier liknande dem som idag är välciterade i internationell forskning. Så här i efterhand kan man konstatera att Björn faktiskt höll på med studier som mycket väl kunnat tillhöra denna skara. Samtidigt som Björn skrev böcker och rapporter för en svensk publik om institutionernas betydelse för ekonomisk utveckling publicerade Robert Scapens och John Burns sina numera klassiska verk om ekonomistyrningsförändring som byggde på samma institutionella analys som Björn utvecklade och använde sig av.

Eftersom jag själv inte kände till dessa verk vid denna tidpunkt tror jag inte heller att Björn gjorde det. Här fanns det alltså en samtalspartner till Björn som bjöd upp till dans på den internationella arenan. Jag är helt övertygad om att det rika material som Björn (tillsammans med Sven Siverbo) samlade på sig under alla år av studier av kommunalekonomisk utveckling kunde ha lämnat viktiga bidrag till den debatt som följde i spåren av Burns och Scapens

studier. Men det är, som Björn själv har skrivit, svårt att ändra strategi om det inte finns tydliga alternativ. Det är alltid lätt att vara klok i efterhand och det är kanske inget att gräma sig över heller. Det visar snarare på att Björns forskning var relevant också i ett bredare internationellt sammanhang. Men det slutar inte här.

I sina studier utvecklade Björn resonemang om hur vi skall förstå organisationers samspel mellan kontinuitet och förändring. Även om jag personligen alltid har haft svårt för att betrakta begreppsparet som två separata ”variabler” snarare än som ändpunkter på en och samma variabel, kan man säga att Björns resonemang kring detta idag upprepas i den uppmärksammade forskningen kring så kallade *ambidextrous organizations* (ambidextrous i betydelsen lika fingerfärdig med båda händerna). Dessa organisationer är sådana som klarar av att på ett framgångsrikt sätt balansera kontinuitet och förändring med varandra. Återigen känns det lite som att Björn missade ett gyllene tillfälle att synas på den internationella arenan. Hur skall vi förstå detta? En viktig, kanske den viktigaste, förklaringen ligger i Björns egna teoretiska perspektiv. Miljön i Göteborg på den tiden (riktigt hur den är nu vet jag inte) var sådan att det i mycket liten utsträckning fanns i folks medvetande att söka sig till den internationella arenan för sin forskning och noga följa de nya artiklar som publicerades. Det upptog inte vår vardag direkt. Eftersom det inte heller fanns något institutionellt tryck från kommunerna eller universitetsledningen att göra det, fann man större legitimitet genom att vara känd i sin lokala miljö. Och känd i sin lokala miljö var och är Björn i högsta utsträckning och på det sättet måste det väl ändå sägas att han har lyckats väl i sin forskargärning givet det institutionella ramverk han verkat inom. För att komma tillbaka till rubriken visar denna betraktelse av Björns forskargärning att han har helt rätt. Institutioner har betydelse! Den visar också att steget mellan lokalkändis och världskändis kan vara väldigt litet. Det kanske också gäller hans gärningar på tennisplanen?

Relevans återvunnen

Gustaf Kastberg

Björn har varit lärare, handledare, chef och kollega allt sedan jag påbörjade min grundutbildning. I lite olika utsträckning och ibland alltihopa samtidigt. Av lite olika anledningar har det blivit en del resor tillsammans: tåg, flyg och mer sällan (som tur är) bil. Förutom att Björn är trevlig att ha som sällskap tar det lite tid ibland att ta sig fram eftersom Björn hela tiden stannar och pratar med folk. Det är personer som träffat på Björn i olika sammanhang. Det kan handla om att de gått en grundutbildning på Förvaltningshögskolan, deltagit i en vidareutbildning arrangerad av KFi eller GMI, suttit med i en gemensam styrelse eller samarbetat i ett projekt. Att Björn måste stanna hela tiden är varken självklart eller förvånande. Det beror på en av de egenskaper som jag tydligast förknippar med Björn, nämligen vikten av att ha en nära relation till den praktik som vi studerar och att det vi gör skall vara relevant ur ett praktikerperspektiv.

Inom de flesta samhällsvetenskapliga discipliner finns det en stark dragning åt att formulera forskningsproblem som är starkt inomvetenskapligt orienterade. Det handlar om att identifiera en kunskapslucka utifrån väl definierade teoretiska begrepp och både börja och avsluta forskningsinsatsen i detta. Den tyske sociologen Niklas Luhmann hade kallat det självreferens. Men som begreppet indikerar är det inte säkert att det bara för att det är intressant för en själv, eller om man så vill den egna disciplinen, måste det inte vara intressant eller ens begripligt för någon som inte omfattas av det väldefinierade kollektivet. Lite mer populärt brukar det beskrivas som att forskaren huserar i ett elffenbenstorn med lite kopplingar till vad som sker utanför.

För min egen utveckling har Björn varit viktig på många sätt, men kanske framförallt för att visa vikten av att ha en nära relation till den praktik vi studerar. Mer konkret har inställningen tagit sig uttryck i ambitionen att inte på förhand definiera vad svaren kommer att handla om i en undersökning. I utformandet av exempelvis frågor till respondenter har detta avspeglats i öppna frågor med avsikten att låta respondenten definiera vad som är relevant och

inte. Varför inte fråga om vad som ”sitter i väggarna”, ”vilka mörka och ljusa moln som finns” och hur ”kontinuitet och förändring balanseras” och låta respondenten skapa en berättelse om sin praktik? Med all säkerhet kommer det spännande och rika berättelser, om än inte om sådant man själv kunnat förutspå.

”Är detta trivialt?” frågade Björn mig när jag skrivit klart min avhandling (eller snarare hoppades att så var fallet). Vi satt i konferensrummet på Förvaltningshögskolan i början av augusti 2005. Egentligen var det inte en fråga, utan en inledning till en förklaring av vad ett viktigt test för en forskningsrapport handlar om. Vad finns det för relevans? Finns det något nytt i detta som kan intressera någon annan än de närmaste sörjande forskarkollegorna? Beskriver du måhända bara något på ett nytt sätt med avancerade begrepp? Frågan om det man gjort är trivialt är onekligen lite svettig när man lagt några år på en avhandling. Som tur var ansåg Björn inte att avhandlingen var trivial. Pust. Något hade man i varje fall lärt sig.

Numera blir resandet med Björn en allt mer sällsynt företeelse. Senast var nog när vi i bil (tyvärr) åkte till Alvesta för att konferera med likasinnade kommunforskarkollegor. Frågan om relevans, eller om en vetenskaplig produktion är trivial, har jag dock tagit med mig. Både när jag bedömer andras arbete men kanske ännu viktigare, när jag testar det jag själv skrivit och formulerar slutsatser.

Två Björn-minnen

Stellan Malmer

I mitten av 1970-talet arbetade Björn Brorström, jag och flera andra personer på företagsekonomiska institutionen med ett projekt om samordning mellan fysisk och ekonomisk planering i kommuner. Projektet leddes av Sten Jönsson och Rolf Lundin. I januari 1978 skickades Björn och jag till Luleå kommun för att studera konsekvenserna för kommunen av att NJA:s projekt Stålverk 80 hade avbrutits drygt ett år tidigare (se Brorström och Malmer 1978). Stålverk 80 var tänkt att bli ett gigantiskt stålverk och investeringarna beräknades som mest till 15 miljarder kronor. Kommunen var i högsta grad involverad, dels med utbyggnad av hamnen och markarbeten på den enorma industriarean, dels med byggande av bostäder och infrastruktur för den väntade befolkningsökningen med 15 000 personer på fem år. För oss blev studien en oförglömlig upplevelse. Flygresan, en veckas vistelse i Luleå mitt i vintern med sträng kyla, snö och mörker och framförallt berättelserna från våra respondenter om hur NJA, Statsföretag och staten svikit kommunen. Störst intryck gjorde besvikelsen och bitterheten hos det socialdemokratiska kommunalrådet som under intervjun nästan började gråta.

En något mindre händelse, som Björn var upphov till, har haft stor betydelse för mig personligen. En söndagskväll någon gång i mitten av 1980-talet ringer Björn och säger:

”Du Stellan, på torsdag skall vi ha en träff med en massa kommunala ekonomichefer ute på Säröhus. De vill absolut höra något om kapitalkostnader. Jag har ingen aning om vad det är för något. Kan inte du komma och prata en timme om detta?”

Jag hade heller ingen större vetskap om detta med kapitalkostnader, men läste på, räknade lite och tyckte att det var väl inte så konstigt – några olika sätt att periodisera utgifter för en investering så de blir till årliga kostnader. Ganska tråkigt på det hela taget. Så när det var dags på torsdagen körde jag till Säröhus

och pratade om kapitalkostnader, visade några OH-bilder och ritade lite diagram på tavlan. För det mesta vid sådana här träffar vållar föredragen inte så stor reaktion. Deltagarna är där mer för att träffa varandra än för att lyssna på föredragen. Men när jag var klar blev det stor diskussion, framför allt om den av Svenska Kommunförbundet nyligen lanserade reala annuitetsmetoden (RA) för kapitalkostnadsberäkning. Deltagarna bildade två läger, ett för och ett emot reala annuitetsmetoden och vissa var ganska upprörda. Jag har aldrig förr eller senare märkt sådana reaktioner kring en kalkylmetod.

Händelsen fick mig att tänka till och gjorde att jag kopplade ihop kapitalkostnadsberäkning med självkostnadskalkylering och den juridik som omgärdar den kommunala självkostnadsprincipen. Tänkandet ledde till en licentiatuppsats där Olov Olson var handledare och Björn examinator. Och så småningom till min avhandling ”Ett pris blir till”, där Björn var handledare och hittade på titeln.

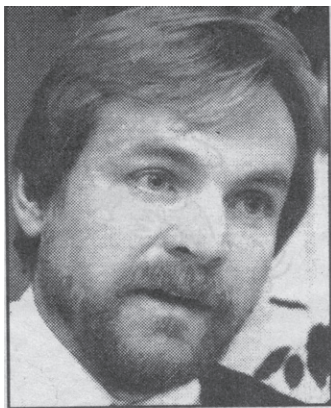
Referens: Brorström, B. och S. Malmer (1978). *Boken om Luleå – eller historien om expansionen som kom av sig*. Göteborgs universitet, Företagsekonomiska institutionen, FE-rapport 100.

Forskning som ett pussel

Viveka Nilsson

Jag har känt Björn länge. Min första kontakt med honom var när han i slutet av 1980-talet föreläste på Förvaltningshögskolan. 1991 inbjöd han till forskarutbildning i avslutningstalet för min årskurs och kort därpå blev jag hans första doktorand. Jag fick också snabbt mitt första uppdrag på KFi som bestod i att skriva ut Björns intervjuer som vid den tiden spelades in på kassettband. Intervjuerna var långa, ibland uppemot två timmar! Detta visar tydligt ett utmärkande drag i Björns personlighet. Han har en förmåga att få människor omkring sig att trivas och slappna av. Det blir trevligt i hans sällskap! Det har varit trevligt på KFi under alla år och givetvis har Björn satt många avtryck hos mig och min forskning.

Jag vill först lyfta fram hans aldrig sinande passion för den empirinära, tillämpningsorienterade forskningen. Det är ute på fältet som de intressanta forskningsproblemen står att finna och det är också här forskningen ska komma till nytta. Den ska vara praktiskt användbar ute i kommunerna. Björns besök i våra kommuner i jakten på de empirinära frågorna och deras svar är otaliga och han har lämnat stora avtryck där. Än idag får jag frågor om Björn och hans gärning vid kontakt med kommunföreträdare. Så har han ju också kallats kommunprofessorn!

Björn Brorström, kommunprofessor, Göteborgs universitet:

Jag vill också lyfta fram Björns syn på forskningsmetoder. Hans devis är att forskarna ska ut på fältet och träffa praktikerna öga mot öga. Det är då man får de bästa svaren. Med sin entusiasm för den empirinära forskningen lyckades han övertala mig att använda deltagande observation i mitt avhandlingsarbete.

I flera dagar skuggade jag överläkare i deras kliniska arbete. Då vi valt ut en kirurgklinik som studieobjekt var jag även tvungen att bevittna ett flertal operationer! Den så kallade ”kortmetoden” måste självfallet också nämnas här. Metoden innebar att vi (på baksidan av visitkort) skrev upp ett antal faktorer som intervjupersonerna sedan fick rangordna. En av de första personer som jag tillämpade denna metod på var en kommunchef som först såg lite förvånad ut, men sedan spred ut korten framför sig, funderade en stund och sa; ”Det här är som ett pussel, alla delar hänger ihop där det ena ger det andra”.

Pusselmetafören stämmer bra in på den bild som Björn har förmedlat till mig om vad god forskning handlar om. Under avhandlingsarbetet återkom han ofta till vikten av att allt i ett forskningsarbete måste hänga ihop, d v s ha en början, en mitt och ett slut. Början handlar om problem och forskningsmetoder, mitten om det empiriska materialet och slutet om de teoretiska bidragen. På våra handledarmöten kom jag snabbt underfund med att det som skrivits och sedan förkastats åter gick att använda längre fram i avhandlingsarbetet. Det gällde att spara de olika delarna och pussla med dem under arbetets gång. På ett av våra sista handledarmöten sa Björn; ”Nu är vi nästan där vi startade och då är avhandlingen snart klar”. Materialet hade vänts ut och in och cirkeln var så att säga sluten.

Björns sätt att se på forskning som delar som bildar en helhet har präglat mig genom åren i såväl det empiriska som teoretiska arbetet. Forskning behöver inte handla om att lämna storslagna teoretiska bidrag. Genom små, upprepade empirinära bidrag bildas så småningom en helhet som kan förklaras av de olika delarna. Några ”delar” förtjänar att särskilt nämnas och det är de rapporter och böcker som Björn (i vissa fall tillsammans med Sven Siverbo) har skrivit på temat framgångsrika kommuner/sjukhus. De teoretiska resonemang som utvecklas här, inte minst om institutioners betydelse för framgång, har varit en stor inspirationskälla för mig i jakten på förklaringar till varför vissa organisationer är mer framgångsrika än andra. Institutioner förklarar mycket av varför det blev som det blev i ett visst utvecklingsförlopp.

Efter att ha lyft fram de avtryck Björn har lämnat hos mig i både empiriskt och teoretiskt arbete eller, för att använda hans egna ord, i ”början, mitten och slutet” av ett forskningsarbete, står det klart att Björn har lämnat tydliga spår inom alla tre områden. Det är bara att konstatera; Du har varit framgångsrik!

Politiken nästa? Att dra lärdomar av egen forskning

Sven Siverbo

Hur ska man förstå den offentliga sektorns organisationer? Hur kan man förklara vad som händer och inte händer inom dem? Vad är det som förklarar institutionell förändring och varför klarar vissa organisationer balansakten mellan kontinuitet och förändring bättre än andra? Dessa frågor sammanfattar i mångt och mycket de forskningsproblem som intresserat Björn Brorström och stimulerat hans forskargärning.

Syftet med föreliggande text är att utifrån en övergripande sammanställning av och reflektion kring Brorströms forskning förutse inriktningen på hans fortsatta akademiska verksamhet. Prediktionen görs utifrån antagandet att man agerar utifrån vad man lärt sig, vilket i och för sig kan ifrågasättas, inte bara i Björns fall. Den teori som används för att analysera och prediktera är Kouzes och Micos (1979) domänteori. Teorin går ut på att offentliga organisationer kan delas in i domäner som visserligen interagerar med varandra, men som består av aktörer med olika bakgrund, utbildning, ambitioner och framgångskriterier. Inom den *politiska domänen* fokuserar politikerna på medborgarna och att maximera väljarstödet; inom den *professionella domänen* koncentrerar sig de anställda (läkare, sjuksköterskor, lärare, omsorgspersonal osv) på brukarna och verksamhetskvalitet; och inom den *administrativa domänen* intresserar sig chefer och stabspersonal för arbetsorganisation och effektivitet.

Brorströms forskning kan delas in i tre områden. Inom samtliga har forskningen publicerats i erkända internationella vetenskapliga tidskrifter. Ett område handlar om utveckling och användning av externredovisning i kommuner och landsting. Flera av studierna är inriktade på att utveckla den kommunala redovisningen och undersöka hur förändringarna inverkar på politikernas användning av redovisningsinformation. Det forskningsprojekt inom området som kanske uppmärksammats mest handlade om politikens

reglering av den kommunala redovisningen och varför lagstiftaren valde att införa redovisningsregler för kommunsektorn som stred mot god redovisningssed. Brorströms förklaring var att politikerna ville ha en pragmatisk lösning som innebar att nödvändiga nerdragningar spreds ut över en längre tidsperiod. Eftersom medborgare (och väljare) sällan belönar den typen av ekonomiskt ansvarstagande som besparingar innebär, var skeendet synnerligen begripligt utifrån den politiska domänens synsätt. Att skjuta upp nerdragningar hade inte heller de verksamma inom de professionella och administrativa domänerna särskilt mycket att invända mot, i den mån de alls uppmärksammade frågan. Ensam stod redovisningsprofessionen kvar och skar tänder. Lärdomen var att alla aktörgrupper är maktlösa om deras sak möts med ointresse från övriga domäner.

Det andra av Brorströms forskningsområden handlar om professioners (läkares) förhållningssätt till ekonomi och ekonomistyrningsmodeller. I mitten av 1980-talet tog aktörer inom den administrativa domänen initiativ till att förändra hälso- och sjukvårdens organisation och styrning. Emellanåt genomfördes förändringarna i tydlig allians med den politiska domänen, även om det senare skulle visa sig att allianserna inte alltid var så starka. Flera olika former av förändringar genomfördes. De studier av förändringarna som Brorström genomförde visade i flesta fall att den professionella domänen stod frågande inför förändringarna och emellanåt aktivt motarbetade dem. Dessutom böjde sig i flera fall den politiska domänen för den professionella domänens ifrågasättanden, men även för lokala medborgaropinioner som befarades ge oönskade politiska konsekvenser. Lärdomen var att en administrativ domän utan pålitliga allierade har svårt att på ett framgångsrikt sätt driva förändringar.

Brorströms tredje forskningsområde handlar om kommuner och landstings ekonomiska utveckling. Forskningsområdet aktualiserades när den offentliga sektorn i sin helhet, men inte minst kommuner och landsting, hade stora problem att klara sin ekonomi. Staten krävde förändringar och förbättringar och fick oftast stöd av den administrativa domänen i de aktuella organisationerna. Trots detta fortsatte problemen i flera fall. En vanlig orsak var att den politiska domänen vägledades av andra ambitioner än att balansera organisationens ekonomi. Exempelvis var det i kommuner med befolkningsminskning viktigare att motverka avfolkning än att spara. Strukturförändringar som verkade rationella utifrån den administrativa domänens logik var otänkbara utifrån en politisk. En annan förekommande orsak var att

den professionella domänen avstod från att acceptera och verkställa fattade beslut om besparingar. Även om budgeten var i balans var det inte balans i räkenskaperna vid årets slut. Återigen var lärdomen att ensam inte är stark när det gäller domäner i offentliga organisationer.

Resultaten från forskningen inom de tre områdena talar sitt tydliga språk. Förändringar bör vara förankrade i flera domäner för att bli genomförda. Av den anledningen är det intressant att konstatera att Brorström inte längre arbetar enbart med forskning och undervisning utan även med ledning och administration. Inom akademien har han därigenom inte bara hemvist i den professionella domänen utan också i den administrativa. Inom hälso- och sjukvårdsforskningen kallas en sådan person hybridchef. Uppenbarligen har han utifrån sin egen forskning och domänteorin insett att verkligt inflytande kräver förankring i mer än en domän. Detta är ett tydligt tecken på Brorströms förmåga att lära av egen forskning. De genomförda studierna visar dock att även den politiska domänen har en avgörande betydelse för genomförandet av förändringar i offentliga organisationer. Om Brorström har lärt sig även av detta kan vi prediktera att han inom en snar framtid utökar sitt engagemang inom akademien med ett politiskt uppdrag.

Referens

Kouzes, J.M. och P.R. Mico (1979). "Domain theory: An introduction to organizational behavior in human service organizations." *The Journal of Applied Behavioral Science*, 15(4): 449–469.

Kommunforskning i Västsverige, KFi, är en organisation som bedriver forskning inom området ekonomi och organisation i kommuner och landsting.

Verksamheten utgår ifrån ett samarbetsavtal mellan kommuner och landsting samt universitet och högskolor i Västsverige. Syftet med samarbetsavtalet är att initiera forskning inom det nämnda området och därmed bidra till att skapa en stark forskningsmiljö.

**KommunForskning
i Västsverige**

c/o Göteborgs universitet
Viktoriagatan 13
411 25 Göteborg
Tel 031-786 59 00
E-post kfi@kfi.se
www.kfi.se